

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ
ACADEMY FOR STRATEGIC ANALYSES

ΚΕΙΜΕΝΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

**ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΑΝΑΚΑΤΑΤΑΞΕΙΣ
ΚΑΙ Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΩΣ «ΤΡΙΤΟΣ ΠΟΛΟΣ»
ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ**

Δρ Ζήνωνας Τζιάρρας

ΑΚΑΔΗΜΙΑ
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ
ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ

ACADEMY
for STRATEGIC
ANALYSES

Η **Ακαδημία Στρατηγικών Αναλύσεων (ΑΣΑ)**, είναι ανεξάρτητος επιστημονικός - ερευνητικός φορέας, μια «δεξαμενή σκέψης», με νομική μορφή αστικού σωματείου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, που ιδρύθηκε το 2014 με έδρα την Αθήνα.

Τα ιδρυτικά μέλη και τη βάση των μελών της ΑΣΑ αποτελούν **επιστήμονες που προέρχονται από τις Ένοπλες Δυνάμεις και τα Σώματα Ασφαλείας**, που είναι διδάκτορες ελληνικών και ξένων πανεπιστημίων ή κάτοχοι άλλων υψηλού επιπέδου τίτλων σπουδών, με πλούσιο επιστημονικό, ερευνητικό και συγγραφικό έργο και συνεργασία με ελληνικά και ξένα πανεπιστήμια, κέντρα μελετών και ινστιτούτα, σε διάφορα επιστημονικά πεδία.

Επίσης, μέλη της ΑΣΑ είναι προσωπικότητες του **διπλωματικού** και **ακαδημαϊκού** χώρου και άλλοι **επιστήμονες** υψηλού κύρους με επιστημονική δραστηριότητα σε γνωστικά αντικείμενα τα οποία συνάδουν προς τους σκοπούς της.

Σκοπός της ΑΣΑ είναι η ανάπτυξη επιστημονικού έργου και δράσεων στα πεδία των Στρατηγικών Σπουδών, της Άμυνας, της Ασφάλειας και της Εξωτερικής Πολιτικής, η εκπόνηση επιστημονικών αναλύσεων, ερευνών και μελετών καθώς και η παροχή εξειδικευμένων συμβουλευτικών και εκπαιδευτικών υπηρεσιών σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Για την υλοποίηση των στόχων της η ΑΣΑ έχει οργανώσει τέσσερις **Επιστημονικούς Τομείς**:

- (1) Ανάλυσης Στρατηγικού Περιβάλλοντος,
- (2) Ανάλυσης Αμυντικής Πολιτικής και Ασφάλειας
- (3) Ανάλυσης Συστημάτων, Τεχνολογίας και Οικονομίας,
- (4) Επιχειρησιακής Έρευνας, Διοικήσεως και Ελέγχου.

Μεταξύ των στόχων της ΑΣΑ περιλαμβάνεται η ανάπτυξη συνεργασιών με διεθνείς οργανισμούς, με ακαδημαϊκούς - επιστημονικούς φορείς και άλλα κέντρα επιστημονικής έρευνας με συναφές αντικείμενο, καθώς και με έγκυρους επιστήμονες, στρατιωτικούς, διπλωμάτες, κ.ά., στο εσωτερικό και το εξωτερικό, ιδίως στο ευρω-ατλαντικό και το ευρύτερο μεσογειακό περιβάλλον.

Φειδίου 10, 10678 ΑΘΗΝΑ

www.acastran.org

asa@acastran.org

<https://www.facebook.com/AcademyStrategicAnalyses>

Μελέτει το παν - Ακούων όρα - Γνους πράττε

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΑΝΑΚΑΤΑΤΑΞΕΙΣ ΚΑΙ Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΩΣ «ΤΡΙΤΟΣ ΠΟΛΟΣ» ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ

Δρ Ζήνωνας Τζιάρρας

ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 45

Απρίλιος 2016

ΚΕΙΜΕΝΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ – Νο45 / Απρίλιος 2016

Τίτλος: **ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΑΝΑΚΑΤΑΤΑΞΕΙΣ ΚΑΙ Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΩΣ «ΤΡΙΤΟΣ ΠΟΛΟΣ» ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ**

Συγγραφέας: **Δρ Ζήνωνας Τζιάρρας**

Εκδότης: Ακαδημία Στρατηγικών Αναλύσεων (ΑΣΑ)

Σχεδιασμός – ηλεκτρονική επεξεργασία: ΑΣΑ – Φίλιππος Παρίσης

Copyright © Ακαδημία Στρατηγικών Αναλύσεων

Φειδίου 10, 10678 ΑΘΗΝΑ,

asa@acastran.org

<http://www.acastran.org>

<https://www.facebook.com/AcademyStrategicAnalyses>

ISSN: 2407-9863

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή, ολική, μερική ή περιληπτική, ή η απόδοση κατά παράφραση ή διασκευή του περιεχομένου του βιβλίου με οποιονδήποτε τρόπο, μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό, ηχογράφησης ή άλλο, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια του εκδότη. Νόμος 2121/1993 και κανόνες του Διεθνούς Δικαίου που ισχύουν στην Ελλάδα.

Σχετικά με τον συγγραφέα

Ο **Ζήνωνας Τζιάρρας** αναγορεύτηκε διδάκτωρ Πολιτικής & Διεθνών Σπουδών από το University of Warwick, όπου δίδαξε Διεθνή Πολιτική. Κατέχει πτυχιακό τίτλο στις Μεσογειακές Σπουδές και τις Διεθνείς Σχέσεις από το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, και μεταπτυχιακό τίτλο στις Διεθνείς Σχέσεις και τις Στρατηγικές Σπουδές από το University of Birmingham. Έχει παρακολουθήσει εξειδικευμένα σεμινάρια Διεθνούς Ασφάλειας στο Πανεπιστήμιο του Δελχί και κύκλο ειδικών σεμιναρίων Ηγεσίας και Επίλυσης Συγκρούσεων στο Κοζ University. Έχει διατελέσει αναλυτής θεμάτων διεθνούς ασφάλειας και Τουρκίας στο ινστιτούτο Strategy International και τη Διπλωματική Ακαδημία του Πανεπιστημίου Λευκωσίας ενώ έχει διδάξει Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στο Πανεπιστήμιο Κύπρου. Είναι ο συν-ιδρυτής και συν-επιμελητής του διαδικτυακού περιοδικού διεθνών θεμάτων *The Globalized World Post* και διδάσκει ζητήματα διεθνούς ασφάλειας και γεωπολιτικής μεταπτυχιακού επιπέδου στο University of Central Lancashire Cyprus. Μεταξύ άλλων δημοσιεύσεων, επιμελήθηκε με τον Μάριο Ευθυμιόπουλο το συλλογικό έργο, *Κυπριακή Δημοκρατία: Διαστάσεις Εξωτερικής Πολιτικής* (University Studio Press, 2013).

Περίληψη

Το παρόν κείμενο εξετάζει τις ανακατατάξεις ισχύος σε διεθνές και περιφερειακό επίπεδο και τη μεταξύ τους σύνδεση. Επικεντρώνεται στη Μέση Ανατολή και στο παράδειγμα του συριακού πολέμου για να σκιαγραφήσει τους ανταγωνισμούς ισχύος μεταξύ του δυτικού και του ρωσικού στρατοπέδου τοποθετώντας εν τέλει την τουρκική εξωτερική πολιτική στο ευρύτερο περιφερειακό και διεθνές πλαίσιο.

Γίνεται αναφορά στα διάφορα συγκρουόμενα συμφέροντα στη Συρία, στο ρόλο των ΗΠΑ, της Ρωσίας και της Τουρκίας μεταξύ άλλων, και αναλύονται οι παράγοντες που οδήγησαν στη σημερινή στάση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής.

Τέλος, υποστηρίζεται πως η Τουρκία είναι πλέον ένα ξεκάθαρα αναθεωρητικό κράτος το οποίο αναδύεται στην περιοχή ως ένας «τρίτος πόλος», ανταγωνιστικός των δυτικών και ρωσικών συμφερόντων, που μάλιστα χρησιμοποιεί τους δεσμούς του με τη Δύση για να εξυπηρετήσει τους δικούς του στόχους και να υποσκάψει τους δυτικούς και όχι μόνο.

Εισαγωγή

Η σχέση της Τουρκίας με τη Δύση υπήρξε ανέκαθεν πολύπλοκη και παράδοξη. Άλλοτε σχέση ιδεολογικής «έμπνευσης» ή εξάρτησης για την Οθωμανική Αυτοκρατορία και μετέπειτα την Τουρκία, άλλοτε φιλική και συμμαχική, κι άλλοτε συγκρουσιακή. Σε κάθε περίπτωση πρόκειται για ένα δεσμό που ήταν και παραμένει σημαντικός και για τα δύο μέρη παρά τις προκλήσεις που αναδύονται με αυξημένη συχνότητα.

Αδιαμφισβήτητα, οι σχέσεις αυτές βρίσκονται σε καινούργιο σταυροδρόμι ως αποτέλεσμα των κρίσεων που εκτυλίσσονται στη Μέση Ανατολή από το ξέσπασμα των αραβικών εξεγέρσεων, την κλιμάκωσή τους με την επιδείνωση του συριακού πολέμου και την ανάδυση του λεγόμενου Ισλαμικού Κράτους (ΙΚ). Πιο συγκεκριμένα, φαίνεται ότι η περιπλοκότητα της συριακής κρίσης εκφράζει και αποκρυσταλλώνει ολόένα και περισσότερο τη διάσταση συμφερόντων που υπάρχει μεταξύ Τουρκίας και Δύσης, ενώ η Τουρκία βρίσκεται όσο ποτέ άλλοτε αντιμέτωπη με μια πολυεπίπεδη κρίση ταυτότητας που οφείλεται σε διάφορους εσωτερικούς και εξωτερικούς παράγοντες.

Για να ξετυλίξουμε το κουβάρι της γεωπολιτικής κατάστασης στην οποία περιήλθε η Τουρκία και η εξωτερική της πολιτική τα τελευταία χρόνια και κυρίως τους τελευταίους μήνες, θα ήταν χρήσιμο να κοιτάξουμε τις αλλαγές που συντελούνται γενικότερα στο διεθνές σύστημα και το πως αυτές εκφράζονται σε περιφερειακό επίπεδο, ιδιαίτερα στην περίπτωση της Συρίας. Θα πρέπει, επίσης, να συνυπολογίσουμε τις επιδιώξεις του ρωσικού παράγοντα και το ρόλο της Τουρκίας υπό το φως των γεωστρατηγικών της στόχων και των ιστορικών της σχέσεων με τη Δύση.¹

Η Διεθνής Αναρχία σε νέα Φάση

Ξεκινώντας με το διεθνές επίπεδο, θα μπορούσε κανείς να πει πως η σημερινή συγκυρία προσομοιάζει αρκετά – μολονότι με διαφορετικούς όρους – με αυτή που οδήγησε στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (Α΄ΠΠ). Με άλλα λόγια, είμαστε μάρτυρες ενός διεθνούς συστήματος που, μετά από 100 και πλέον χρόνια, φαίνεται να «επιστρέφει» σταδιακά στην πολυπολικότητα και τον αυξανόμενο ανταγωνισμό ή και στη σύγκρουση μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων. Βεβαίως η αναρχία στο διεθνές σύστημα είναι μια πραγματικότητα που δεν «εμφανίζεται» ή «εξαφανίζεται» ανάλογα με το πόσοι είναι οι πόλοι του. Μπορεί ωστόσο να «ρυθμιστεί» όταν και εφόσον επιτευχθεί ισορροπία ισχύος μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων και όχι μόνο. Η ιστορική εμπειρία υποδεικνύει πως ένα διπολικό (π.χ. ψυχροπολεμικό) ή και ένα μονοπολικό (μεταψυχροπολεμικό) διεθνές σύστημα είναι σχετικά πιο σταθερό από ένα πολυπολικό ή απολικό σύστημα – που βρίσκεται δηλαδή σε διαδικασία μετάβασης. Και ενώ σήμερα το διεθνές χάος που υπάρχει μπορεί να οφείλεται σε μια τέτοια μετάβαση, είναι, υπό μια έννοια, χειρότερο από αυτό που υφίστατο στις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

---

¹ Το κείμενο βασίζεται σε εισήγηση του γράφοντος που έγινε στα πλαίσια της ημερίδας «Η Τουρκία, το Ισλαμικό Κράτος και η Μέση Ανατολή», του Τμήματος Τουρκικών & Μεσανατολικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Κύπρου.

Τα διάφορα επίπεδα παγκοσμιοποίησης που εκφράζονται μέσα από την πρωτοφανή πολιτική, οικονομική, πολιτισμική και τεχνολογική αλληλεξάρτηση και διασυνδεδεσιμότητα στο διεθνές σύστημα, προσδίδουν σε ένα ανταγωνισμό ισχύος τύπου 1914 εντελώς καινούργιες διαστάσεις. Προσθέτουν στην εξίσωση, για παράδειγμα, νέες ταχύτητες και είδη επικοινωνίας, πληροφόρησης, συναλλαγών, μετακίνησης, και πολεμικών επιχειρήσεων που αφενός συντείνουν στην ανάδυση ενδυναμωμένων και βίαιων μη-κρατικών δρώντων και, αφετέρου, διαβρώνουν το έθνος-κράτος.

Σε συνάφεια με αυτές τις εξελίξεις βρίσκονται οι μεταβολές στις διεθνείς ισορροπίες ισχύος. Για παράδειγμα οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (ΗΠΑ) μετακινούν το ενδιαφέρον και τους πόρους τους στην Ασία και τον Ειρηνικό Ωκεανό, όπου καλούνται να περιορίσουν τη μακροπρόθεσμη και σημαντική απειλή της ραγδαία αναδυόμενης κινεζικής ισχύος. Αν και οι ΗΠΑ παραμένουν το ισχυρότερο κράτος παγκοσμίως, η απουσία μιας αδιαμφισβήτητης παγκόσμιας ηγεμονίας αποθρασύνει κρατικούς και μη δρώντες διάφορων μεγεθών, οδηγώντας τους σε προσπάθειες μεγιστοποίησης της ισχύος και των οφελών τους. Παρατηρείται έτσι μια αποκέντρωση στο διεθνές σύστημα που επιτρέπει σε ανερχόμενες δυνάμεις να εγκαθιδρύσουν περιορισμένες σφαίρες επιρροής με απώτατο σκοπό τη διεκδίκηση ηγεμονικού ρόλου σε περιφερειακό επίπεδο (βλ. π.χ. Ρωσία, Κίνα, Βραζιλία, Ινδία, Νότιος Αφρική, Γερμανία, Ιράν, Σαουδική Αραβία, Τουρκία, κτλ.).²

Το φαινόμενο της εκμετάλλευσης του πολυπολικού συστήματος και του ανταγωνισμού των Μεγάλων Δυνάμεων από μεσαίες ή μικρότερες δυνάμεις δεν είναι καινούργιο, το βρίσκουμε για παράδειγμα και στις αρχές του περασμένου αιώνα. Παρόλα αυτά, θα μπορούσε να πει κανείς πως αυτές οι δυνάμεις παρουσιάζονται σήμερα πιο διεκδικητικές, ιδίως σε ό,τι αφορά το άμεσο εξωτερικό τους περιβάλλον. Δεν αρκούνται μόνο στο να ακολουθούν (bandwagon) μεγαλύτερα κράτη. Έχουν μάλλον περάσει σε μερική «επίθεση», ενίοτε αποτελώντας πρόκληση και για τα συμφέροντα των Μεγάλων Δυνάμεων-συμμάχων τους.³

Το αποτέλεσμα είναι η δημιουργία περιφερειακών συστημάτων γεωπολιτικού και γεωοικονομικού ανταγωνισμού μεταξύ δύο ή περισσότερων δυνάμεων που φιλοδοξούν να καταστούν ηγετικές ή ηγεμονικές δυνάμεις περιορισμένης εμβέλειας, βάσει όχι μόνο υλικών συνιστωσών ισχύος (π.χ. στρατός και οικονομία), αλλά και ιδεολογικών χαρακτηριστικών (π.χ. σουνιτικό ή σιιτικό πολιτικό Ισλάμ).⁴ Έτσι βλέπουμε νέες, συχνά παράδοξες συμμαχίες-συνεργασίες και αντιμαχίες να διαμορφώνονται.

---

² Randall L. Schewler, *Maxwell's Demon and the Golden Apple: Global Discord in the New Millennium*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2014, σσ. 54-60, 92-93.

³ Neal G. Jesse, Steven E. Lobell, Galia Press-Barnathan, και Kristen P. Williams, "The Leader Can't Lead when the Followers Won't Follow: The Limitations of Hegemony" στο Kristen P. Williams, Steven E. Lobell και Neal G. Jesse (επιμ.), *Beyond Great Powers and Hegemons: Why Secondary States Support, Follow, or Challenge*, Stanford Security Studies, California, 2012, σσ. 11-17.

⁴ Spyridon N. Litsas, "War, Peace and Stability in the Era of Multipolarity: What Lies at the End of the Systemic Rainbow?" στο Spyridon N. Litsas και Aristotle Tziampiris, *The Eastern Mediterranean in Transition: Multipolarity, Politics and Power*, Ashgate, Surrey και Burlington, 2015, σσ. 14-15.

Παγκόσμιος Ανταγωνισμός σε Περιφερειακό Επίπεδο

Για τους ίδιους λόγους (όπως είναι το κενό ισχύος και οι πολλαπλές διεκδικήσεις) αυξάνονται οι εστίες ένοπλων – και σχετικά μικρής ή μεσαίας έντασης – συγκρούσεων σε περιφερειακό επίπεδο στις οποίες συμμετέχουν ποικιλοτρόπως και διεθνείς δυνάμεις. Η Μέση Ανατολή είναι μια περιφέρεια όπου οι προαναφερθείσες δυναμικές εκφράζονται ξεκάθαρα προκαλώντας εμφανείς γεωπολιτικές ανακατατάξεις. Απτά παραδείγματα αποτελούν οι συγκρούσεις στην Υεμένη, τη Συρία, το Ιράκ και τη Λιβύη. Σε κάθε μια από αυτές τις περιπτώσεις υπάρχουν αντικρουόμενα πολιτικά, οικονομικά ή και ιδεολογικά συμφέροντα. Εξ άλλου, παράγοντες όπως ο πλούτος της περιοχής σε ενεργειακούς πόρους, οι ενεργειακοί διάδρομοι που περνούν μέσα από αυτή και η γεωγραφική της θέση που μπορεί να λειτουργεί ως βάση στρατιωτική ή διεθνών εμπορικών συναλλαγών, δεν είναι δυνατόν να αφήσουν τις Μεγάλες Δυνάμεις αδιάφορες.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι βασικοί γεωπολιτικοί «άξονες» που συγκρούονται στη Μέση Ανατολή (και αλλού) σχετίζονται με τον ανταγωνισμό ισχύος που υφίσταται σε παγκόσμιο επίπεδο μεταξύ της Δύσης και, σε γενικές γραμμές, της Ανατολής. Σε περιφερειακό επίπεδο τα συμφέροντα του δυτικού στρατοπέδου φαίνεται να εκφράζονται από σουνιτικές δυνάμεις όπως είναι η Τουρκία, η Σαουδική Αραβία, το Κατάρ αλλά και το εβραϊκό κράτος του Ισραήλ. Από την άλλη, το στρατόπεδο της «Ανατολής» που περιλαμβάνει κυρίως τη Ρωσία αλλά και την Κίνα σχετίζεται περισσότερο με τις σιιτικές δυνάμεις, όπως το Ιράν, τους Χούτις στην Υεμένη, το καθεστώς Μπασάρ αλ Άσαντ της Συρίας, την κεντρική κυβέρνηση της Βαγδάτης στο Ιράκ και τη Χεζμπολάχ του Λιβάνου.

Παρόλα αυτά, υπάρχουν δρώντες που δεν εμπίπτουν ξεκάθαρα σε ένα από τα δύο στρατόπεδα. Η Αίγυπτος, αν και σουνιτική χώρα που θεωρείται δυτικός εταίρος, έχει προσφάτως αναπτύξει σχέσεις τόσο με τη Ρωσία όσο και με την Κίνα. Παρομοίως, οι Κούρδοι ενώ γενικά διάκινται φιλικά προς τη Δύση και πολλές φορές τυγχάνουν υποστήριξης από αυτή, ιδιαίτερα στο Ιρακινό Κουρδιστάν και τη Συρία, δέχονται τελευταίως υποστήριξη και από τη Ρωσία η οποία ανταγωνίζεται τα δυτικά συμφέροντα στην περιοχή. Ταυτόχρονα, το Ιράν, ένας κατ' εξοχήν αντι-δυτικός δρώντας από την ισλαμική επανάσταση του 1979, προχωρεί σε σταδιακή ομαλοποίηση των σχέσεων του με τη Δύση αρχής γενομένης από τη συμφωνία για το πυρηνικό του πρόγραμμα (Ιούλιος 2015), χωρίς όμως να υποβαθμίζει τη στρατηγική του συνεργασία με τη Ρωσία. Συνεπώς, οι ισορροπίες στην περιοχή είναι περίπλοκες, εύθραυστες και η διαχείρισή τους ιδιαίτερα δύσκολη.

Εξ αιτίας του πώς έχει διαμορφωθεί ο γεωπολιτικός χάρτης της Μέσης Ανατολής μέσα από την ιστορία και τις σημερινές ιδιαιτερότητές του, η εμπλοκή ενός κράτους σε μια εστία σύγκρουσης ή ανταγωνισμού πρέπει αναγκαστικά να λάβει υπόψη ολόκληρο το μοτίβο των σχέσεων της περιοχής. Αυτό φαίνεται να αποδεικνύει και η περίπτωση της συριακής σύγκρουσης.

Η Συρία ως Γεωπολιτική Αρένα

Ο πόλεμος που διεξάγεται στη Συρία, συμπυκνώνει όλες τις παραπάνω δυναμικές και αντιθέσεις, κάτι που τον καθιστά κομβικής σημασίας για το μέλλον της χώρας, της Μέσης Ανατολής και πιθανόν για τις παγκόσμιες ισορροπίες ισχύος. Καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της σύγκρουσης έπαιξε η άμεση εμπλοκή της Ρωσίας η οποία επέτρεψε στο καθεστώς Άσαντ να ανακτήσει χαμένα εδάφη από διάφορες αντάρτικες ομάδες και το ΙΚ αλλάζοντας το ισοζύγιο δυνάμεων υπέρ του. Τον Μάρτιο του 2016 ο Πρόεδρος Βλαντιμίρ Πούτιν εξήγγειλε τη σταδιακή απόσυρση των δυνάμεών του από τη Ρωσία, αποφασίζοντας ωστόσο την παραμονή κάποιας στρατιωτικής παρουσίας.⁵ Οι ΗΠΑ και γενικότερα ο δυτικός συνασπισμός που συγκροτήθηκε κατά του ΙΚ, έχει ως διακηρυγμένο στόχο την ανατροπή του Άσαντ, παρόλο που από τα τέλη του 2014 παρατηρείται τουλάχιστον μερική υποχώρηση από αυτό τον στόχο λόγω της διαφοροποιημένης ιεράρχησης των απειλών ασφάλειας. Το ΙΚ αποτελεί πλέον προτεραιότητα και οι επιχειρήσεις του καθεστώτος Άσαντ παίζουν υποβοηθητικό ρόλο στην αντιμετώπισή του. Ωστόσο αυτό δεν σημαίνει ότι οι δυτικές δυνάμεις και η συριακή (ένοπλη) αντιπολίτευση θα πειστούν εύκολα για την παραμονή του Άσαντ στην εξουσία της «νέας» Συρίας.

Για τη Ρωσία, το διακύβευμα φαίνεται να είναι πολύ μεγάλο καθότι το ζήτημα της Συρίας συνδέεται με υψηλότερους στρατηγικούς της στόχους. Γίνεται δηλαδή αντιληπτό πως η Συρία αποτελεί ένα κομμάτι του παζλ ή ένα πιόνι στη σκακιέρα της Ρωσίας. Ο Πούτιν βρίσκεται ενώπιον μιας προβληματικής που απορρέει από τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι γεωστρατηγικές του φιλοδοξίες οι οποίες συμπυκνώνονται στην ανάδυση της Ρωσίας ως Μεγάλης Δύναμης του διεθνούς συστήματος και τη δυνατότητα να επηρεάζει επί ίσοις όροις τη διαμόρφωση της ατζέντας της διεθνούς πολιτικής. Με άλλα λόγια, αντιλαμβάνεται πλήρως τη μεταβατική φάση του διεθνούς συστήματος και επιζητεί κεντρικό ρόλο στην επόμενη μέρα.

Βασικό εμπόδιο αποτελούν οι ΗΠΑ που αν και αναδιαμορφώνουν την παγκόσμια τους στρατηγική δεν έχουν σκοπό να παραχωρήσουν γεωπολιτικούς χώρους επιρροής στη Ρωσία. Μέσα στα ίδια πλαίσια οι προσπάθειες εξάπλωσης του NATO στα Βαλκάνια, την Ανατολική Ευρώπη, τον Καύκασο και την Κεντρική Ασία, είτε μέσω νέων μελών, είτε μέσω επιχειρήσεων και συνεργασιών με τρίτα κράτη καθιστούν το έργο της Ρωσίας πιο δύσκολο. Τόσο ο πόλεμος της Γεωργίας (2008) όσο και η τελευταία ουκρανική κρίση που υφίσταται από το 2014 αποδεικνύουν την αποφασιστικότητα της Ρωσίας να αντισταθεί στον δυτικό ηγεμονισμό και να εξισορροπήσει τις δυνάμεις του NATO στο εγγύς εξωτερικό της και όχι μόνο.

Κάπου εδώ προκύπτει και το ζήτημα της Συρίας. Με όρους καθαρά (ψυχροπολεμικής) στρατηγικής, η Συρία είναι ζωτικής σημασίας καθώς αποτελεί ρωσικό «κάστρο», μια προωθημένη βάση στη Μέση Ανατολή που δίνει στη Μόσχα πρόσβαση στη Μεσόγειο και την ευρύτερη περιοχή (βλ. αεροπορική βάση Λατάκειας και ναυτική βάση Ταρτούς). Έχοντας όμως κατά νου το παιχνίδι της μεγάλης σκακιέρας, ο διεθνής ανταγωνι-

⁵ Putin orders start of Russian military withdrawal from Syria, says 'objectives achieved', *Russia Today*, 14/02/2016, <https://www.rt.com/news/335554-putin-orders-syria-withdrawal/>.

σμός ισχύος που διεξάγεται στη Συρία μπορεί να χαρίσει στον δυνατότερο παίκτη ανταλλάγματα που ξεπερνούν τα συριακά σύνορα. Η επιτυχημένη ρωσική εμπλοκή στη Συρία έναντι της δυτικής στρατηγικής για την ανατροπή του Άσαντ, δύναται να επιτρέψει στη Ρωσία να διαπραγματευτεί από θέση ισχύος τόσο το μέλλον της Συρίας όσο και τον παγκόσμιο της ρόλο.

Αυτό επιδιώκει η Μόσχα θέλοντας να ανταλλάξει μια διευθέτηση στη Συρία, που πιθανόν να περιλαμβάνει την απόσυρση του Άσαντ μετά από κάποια μεταβατική περίοδο, με την υποχώρηση τουλάχιστον κάποιων ΝΑΤΟϊκών πιέσεων από τα σύνορά της. Σε αυτούς τους υπολογισμούς αποδίδονται και τα διαφαινόμενα ρήγματα στις σχέσεις Μόσχας-Άσαντ.⁶ Ο Άσαντ διεκδικεί την παραμονή στην εξουσία μη αποδεχόμενος απλώς ένα μεταβατικό ρόλο, ενώ φιλοδοξεί να ανακαταλάβει όλα τα χαμένα εδάφη της Συρίας. Από την άλλη, η Ρωσία, ήδη με την εξαγγελία της απόσυρσης των δυνάμεών της, ξεκαθάρισε πως δεν είναι διατεθειμένη να στηρίξει τον Άσαντ σε κάτι τέτοιο. Μάλλον φαίνεται να ασκεί πιέσεις στο καθεστώς Άσαντ που έχουν στόχο τον περιορισμό των φιλοδοξιών του ενώ παρουσιάζεται πρόθυμη να συζητήσει την υπό όρους αποχώρησή του, δεδομένου ότι μερικά δυτικά κράτη είναι ανοιχτά στο ενδεχόμενο να δοθεί σε αυτόν ένας μεταβατικός ρόλος.

Βασική διάσταση των εξελίξεων στη Συρία αλλά και την ευρύτερη περιοχή αποτελεί η Τουρκία οι κινήσεις της οποίας είναι συχνά δυσνόητες. Θα μπορούσε ωστόσο να γίνει καλύτερα κατανοητή εάν τοποθετείτο μέσα στο πλαίσιο αλληλεπίδρασης διεθνούς και περιφερειακού επιπέδου.

---

⁶ Anna Borshchevskaya, "Are Putin and Assad Playing Good Cop, Bad Cop?", *The Washington Institute*, 21/02/2016, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/are-putin-and-assad-playing-good-cop-bad-cop>.

Τουρκικός Οπορτουνισμός και Αναθεωρητισμός

Με βάση τους προαναφερθέντες διεθνείς και περιφερειακούς όρους, η Τουρκία διεκδικεί το δικό της ρόλο και, καθώς βρίσκεται στην καρδιά της σύγκρουσης και του ανταγωνισμού, προσπαθεί να παίξει τα χαρτιά της όσο καλύτερα μπορεί – ή όσο καλύτερα νομίζει. Η στάση της είναι αποτέλεσμα μιας «καινούργιας» τουρκικής εξωτερικής πολιτικής που απορρέει, τουλάχιστον εν μέρει, από τον εσωτερικό κοινωνικό-πολιτικό και οικονομικό μετασχηματισμό της χώρας τα τελευταία δέκα και πλέον χρόνια. Ο νέος ρόλος που διεκδικεί στη Μέση Ανατολή σε συνάρτηση με το πώς εξελίσσονται οι σχέσεις της με τη Δύση αλλά και με την Ανατολή καταδεικνύουν μια προσπάθεια στρατηγικής απεξάρτησης από τη Δύση που αντιμετωπίζει μεγάλα εμπόδια, αντιθέσεις και πιασγυρίσματα.

Ταυτόχρονα, η κρίση στις σχέσεις της με το «ανατολικό στρατόπεδο» του οποίου, τουλάχιστον στη Συρία, ηγείται η Ρωσία, τοποθετεί την Άγκυρα μεταξύ συμπληγάδων. Σταδιακά η Τουρκία δεν ταυτίζεται πλήρως με κανένα από τα δύο στρατόπεδα της αντιπαράθεσης. Αυτή η δυναμική σε συνάρτηση με τους δικούς της στόχους την καθιστά ως ένα επίδοξο «τρίτο πόλο» στη Συρία και τη Μέση Ανατολή γενικότερα. Η διαμόρφωση αυτής της πραγματικότητας σηματοδοτεί μια νέα φάση στην τουρκική εξωτερική πολιτική που χαρακτηρίζεται, μεταξύ άλλων, από ανοικτό αναθεωρητισμό, εφαρμοσμένη μεγαλομανία και πρόκληση αστάθειας.

Η υπάρχουσα τάση για ανεξαρτητοποίηση στην τουρκική εξωτερική πολιτική μπορεί να μην είναι καινούργια στη σύγχρονη τουρκική ιστορία αλλά σίγουρα δεν επιδιώχτηκε ποτέ ξανά με τόση συνοχή και, μέχρι πριν μερικά χρόνια, με τόση επιτυχία. Υπήρξε προϊόν της ανάδειξης του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ) στην εξουσία της Τουρκίας από το 2002 μέχρι και σήμερα. Πολιτικοί απόγονοι παραδοσιακών ισλαμιστικών κινημάτων όπως το Κίνημα Εθνικής Άποψης του Νετζμετίν Εμπρακάν, οι ιδρυτές του ΑΚΡ προσπάθησαν να αποστασιοποιηθούν από τις σκληροπυρηνικές θέσεις που τους χαρακτήριζαν παλαιότερα υιοθετώντας στοιχεία ρητορικής και πολιτικής από το κεμαλικό κατεστημένο. Σε αντίθεση με τον Ερμπακάν προέβαλαν, για παράδειγμα, μια φιλο-δυτική και φιλο-ευρωπαϊκή στάση χωρίς όμως να κάνουν συμβιβασμούς σε ό,τι αφορούσε τις θρησκευτικές και πολιτισμικές τους αξίες. Αυτή η τακτική τους βοήθησε να κατευνάσουν μερικώς τους Κεμαλιστές καταφέροντας έτσι να παραμείνουν στην εξουσία και να μην ανατραπούν από άλλο ένα πραξικόπημα.

Ενόσω το ΑΚΡ διατηρούσε μια μάλλον μετριοπαθή στάση κατάφερε μέσα από μεταρρυθμίσεις και συνταγματικές αλλαγές να εμβαθύνει τον εκδημοκρατισμό της χώρας και να ενισχύσει την οικονομία της, υποσκάπτοντας παράλληλα τις δομές εξουσίας των Κεμαλιστών και εγκαθιδρύοντας τις δικές του. Η εξωτερική της πολιτική στράφηκε στη Μέση Ανατολή και τον μουσουλμανικό κόσμο. Αυτό συνέβη για ιδεολογικούς και οικονομικούς λόγους, με αφορμή το σχετικά «βολικό» γεωπολιτικό περιβάλλον που την περιέβαλλε και την επιδείνωση των σχέσεων της με τις ΗΠΑ και την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Ανέπτυξε σχέσεις οικονομικές και διπλωματικές σε πρωτοφανή βαθμό και διεκδίκησε το ρόλο της χώρας-μοντέλου για τις υπόλοιπες μουσουλμανικές χώρες της περιο-

χής ως πετυχημένο παράδειγμα σύνθεσης δημοκρατικών, φιλελεύθερων και συντηρητικών αξιών. Κατά εκείνη την περίοδο αυτά υπήρξαν τα μέσα («ήπιας» ισχύος) με τα οποία η Τουρκία επεδίωκε τους στρατηγικούς της στόχους στην περιοχή.⁷

Η προσέγγιση του ΑΚΡ ήρθε σε ρήξη με την παραδοσιακή εξωτερική πολιτική του – τουλάχιστον μερικού – απομονωτισμού και της διατήρησης του *status quo* που ακολουθείτο μέχρι τότε – με λίγες μόνο εξαιρέσεις – από το κεμαλικό κατεστημένο. Σήμερα αποτελεί πλέον κοινοτυπία η αναφορά στο βιβλίο του πρώην Υπουργού Εξωτερικών και νυν Πρωθυπουργού της Τουρκίας, Αχμέτ Νταβούτογλου, *Στρατηγικό Βάθος* ως απόδειξη του διαφοροποιημένου οράματος που χαρακτηρίζει την εξωτερική πολιτική του ΑΚΡ. Παραμένει ωστόσο αποκαλυπτική πηγή. Μεταξύ πολλών άλλων ο Νταβούτογλου γράφει:

«Η Τουρκία δεν έχει πια την ευχέρεια δημιουργώντας ένα εσωστρεφές σύστημα να διατηρήσει την ύπαρξή της ως ενός απλού μέλους της παγκόσμιας πολιτικής γεωγραφίας. Είτε θα επιδοθεί, λαμβάνοντας υπόψη τις μεγάλες δυσκολίες αυτού του στρατηγικού προσανατολισμού, στη δημιουργία ενός δυναμικού πολιτισμικού άξονα είτε θα αλλοιωθεί η προσωπικότητά της και θα χαθεί η φήμη της ως παθητικοπεριφερειακού στοιχείου ενός πολιτισμικού άξονα, ο οποίος έχει δημιουργηθεί από άλλους.»⁸

Είναι ξεκάθαρο ότι ο Νταβούτογλου θεωρεί λανθασμένη την εσωστρέφεια που χαρακτήριζε μεγάλο μέρος της ιστορίας της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής ορίζοντας μάλιστα αυτή την προβληματική ως υπαρξιακό ζήτημα. Λέει ότι τα πράγματα πρέπει να κινηθούν προς την αντίθετη κατεύθυνση πιστεύοντας πως,

«Η Τουρκία θα μπορέσει να ξεφύγει από τη θέση του παθητικού/περιφερειακού υποκειμένου, μόνο αν δρομολογήσει μια προσπάθεια ανανέωσης, που θα εκμεταλλευτεί καλώς αυτή τη μεταβατικότητα μεταξύ των γεωπολιτικών ζωνών και την αλληλεξάρτηση, ενσωματώνοντάς την στην πολιτική της κουλτούρα. Σε αντίθετη περίπτωση, εάν η σημερινή [σ. κεμαλική] ελίτ συνεχίσει να βλέπει τη γεωπολιτική της χώρας ως παράγοντα τακτικής των στρατηγικών ρυθμίσεων άλλων κέντρων πολιτικής ισχύος, όχι μόνο θα χάσει το κύρος της σε αυτές τις γεωπολιτικές ζώνες, αλλά θα γίνει δέσμια ενός *status quo* που δεν θα μπορεί να υπερασπιστεί ακόμα και την ενότητά της.»⁹

Η διάγνωση του Νταβούτογλου δεν έχει να κάνει μόνο με την εσωστρέφεια που θεωρεί ότι πρέπει να αποκτήσει η Τουρκία βασιζόμενη σε μια γεω-πολιτισμική βάση. Έχει επίσης να κάνει με τη διεκδίκηση ενός ρόλου που θα είναι ανεξάρτητος από εξωτερικά κέντρα πολιτικής ισχύος και αποφάσεων, εννοώντας βεβαίως τη Δύση και τις ΗΠΑ στις οποίες βασίστηκε εν πολλοίς το κεμαλικό κατεστημένο. Όμως η αντίληψή του, που ήταν μάλλον επαναστατική για τα δεδομένα της Τουρκίας και της συγκυρίας του 2001 που γράφτηκε το βιβλίο, προχωρά ακόμα πιο πέρα. Προς αυτή την κατεύθυνση

---

⁷ Meliha Benli Altunışık, "The Possibilities and Limits of Turkey's Soft Power in the Middle East," *Insight Turkey*, 10(2) 2008, σσ. 41-50.

⁸ Αχμέτ Νταβούτογλου, *Το Στρατηγικό Βάθος: Η Διεθνή Θέση της Τουρκίας*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2010, σ. 159.

⁹ Νταβούτογλου, *Το Στρατηγικό Βάθος*, όπ. π., σσ. 193-194.

πιο διαφωτιστικό είναι ένα άλλο βιβλίο του, *Εναλλακτικές Κοσμοθεωρίες*, που συχνά παραβλέπεται. Πρόκειται για ένα βιβλίο που προέκυψε από τη διδακτορική του διατριβή, γραμμένο πριν από το *Στρατηγικό Βάθος*, κατά βάση θεωρητικό και φιλοσοφικό και, κατά τον γράφοντα, σημαντικότερο, παρόλο που δεν επικεντρώνεται στην Τουρκία. Εκεί ο Νταβούτογλου αναπτύσσει πως,

«Σήμερα κανείς δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι, έπειτα από ένα ορισμένο στάδιο εκβιομηχάνισης και εκσυγχρονισμού, οι μουσουλμανικές μάζες ως σύνολο θα υιοθετήσουν δυτικούς τρόπους σκέψης και ζωής και αυτό γιατί στην πραγματικότητα το όλο πρόβλημα είναι κάτι παραπάνω από πρόβλημα σταδίου εξέλιξης. Η εν λόγω αντίδραση πρέπει να ιδωθεί υπό το πρίσμα ότι στην πραγματικότητα το Ισλάμ γίνεται αντιληπτό ως μια κοσμοθεωρία (*Weltanschauung*) εναλλακτική προς τη δυτική φιλοσοφικοπολιτική παράδοση.»¹⁰

Και συνεχίζει:

«...οι συγκρούσεις και αντιθέσεις μεταξύ της ισλαμικής και της δυτικής πολιτικής σκέψης πηγάζουν κυρίως από το φιλοσοφικό, μεθοδολογικό και θεωρητικό τους υπόβαθρο και όχι από απλές θεσμικές και ιστορικές διαφορές.»¹¹

Άρα, ο Νταβούτογλου και η Άγκυρα, δεν επιζητούν μόνο την εξωστρέφεια ή την ανεξαρτητοποίηση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής από τον ρόλο του εκπροσώπου της Δύσης. Όπως συνάγεται από τα προαναφερθέντα αποσπάσματα όπως και από κείμενα και ομιλίες άλλων παραγόντων του AKP, προσβλέπουν στην ενοποίηση του γεωπολιτισμικού και γεωπολιτικού μετα-Οθωμανικού χώρου δίχως όμως αυτό να αποτελεί αυτοσκοπό. Με αυτό τον τρόπο επιδιώκουν μάλλον να αναδείξουν το πολιτικό, οικονομικό και πολιτισμικό σύστημα, που οραματίζονται ότι θα προκύψει, ως εναλλακτικό του υπερισχύοντος δυτικού. Υπό αυτό το πρίσμα, ο Νταβούτογλου υιοθετεί έναν αντίστροφο Οριενταλισμό (*Occidentalism*),¹² ένα ουτοπικό εξεψιοναλισμό (*exceptionalism*) ξεκάθαρα αναθεωρητικό, που εδράζεται στη αντίληψη ότι Ισλάμ και Δύση (με ό,τι αυτή συνεπάγεται) είναι δύο αλληλοαποκλειόμενα συστήματα σε όλα τα επίπεδα και ότι η Τουρκία είναι ο νομιμοποιημένος φορέας της αλλαγής που θα αποκαταστήσει τον ισλαμικό κόσμο στην (ανώτερη) θέση που του ανήκει.

Βεβαίως μεταξύ της σύλληψης και της υλοποίησης ενός οράματος υπάρχει μεγάλο χάσμα. Αλλά αυτό το ιδεολογικό και γεωπολιτικό σχήμα είναι ουσιαστικής σημασίας για να καταλάβουμε τους επιδιωκόμενους στόχους και τη στάση της Τουρκίας σήμερα. Τα οικονομικά και διπλωματικά μέσα και γενικότερα τα μέσα «ήπιας» ισχύος που χρησιμοποίησε η Άγκυρα προς επίτευξη των στόχων της κατά τη δεκαετία του 2000, ανατράπηκαν με το ξέσπασμα της λεγόμενης Αραβικής Άνοιξης η οποία οδήγησε στην απο-

---

¹⁰ Αχμέτ Νταβούτογλου, *Εναλλακτικές Κοσμοθεωρίες: Η Επίδραση της Ισλαμικής και της Δυτικής Κοσμοθεωρίας στην Πολιτική Θεωρία*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2011, σ. 21.

¹¹ Νταβούτογλου, *Εναλλακτικές Κοσμοθεωρίες*, όπ. π., σ. 22.

¹² Που βλέπει τη Δύση ως κατώτερη του ισλαμικού κόσμου (*Occidentalism*). Δηλαδή το αντίστροφο από αυτό που συμβαίνει από την πλευρά της Δύσης η οποία κοιτάζει τη (Μέση) Ανατολή από θέση ανωτερότητας, όπως στήριξε ο Edward Said (*Orientalism*).

κοπή των σχέσεων που είχε κτίσει στην περιοχή με διάφορα καθεστώτα και μαζί τους την πολιτική και οικονομική της επιρροή.

Παράλληλα, καθώς η συριακή κρίση μετατρέπεται σε ένα πόλεμο δια αντιπροσώπων με πολλά μέτωπα, κατέστη αναγκαίο για την Άγκυρα να ανταλλάξει τη διεκδικητική και ανεξάρτητη εξωτερική της πολιτική με την «επιστροφή» της προς τη Δύση, αναζητώντας αμερικανική και ΝΑΤΟϊκή υποστήριξη. Παρόλα αυτά η ανάδυση του ΙΚ και οι διαφορές για το ζήτημα της Συρίας έφεραν την Τουρκία για ακόμα μια φορά σε αντιπαράθεση με τα δυτικά συμφέροντα. Κατ' ακρίβεια, η Άγκυρα ενίοτε κλιμακώνει τη σύγκρουση ή υποσκάπτει διεθνείς προσπάθειες για ένα συμβιβασμό στη Συρία. Η αμφιλεγόμενη στάση της προς το ΙΚ, η κατάρριψη του ρωσικού Su-24 τον Νοέμβριο του 2015 και ο βομβαρδισμός θέσεων του κουρδικού YPG (Μονάδες Προστασίας του Λαού) στη βόρειο Συρία είναι μόνο μερικά παραδείγματα.

Συγκεκριμένα, το YPG έχει αποδειχτεί ένας από τους πιο σημαντικούς δυτικούς (αλλά και ρωσικούς) συμμάχους κατά του ΙΚ και υποστηρίζεται τόσο από τις ΗΠΑ όσο και από τη Ρωσία. Συνεπώς αποτελεί έναν από τους λίγους κοινούς παρονομαστές μεταξύ του δυτικού και του ρωσικού στρατοπέδου στην περίπτωση της Συρίας, κάτι που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως εφαλτήριο για περισσότερη συνεργασία και αποκλιμάκωση. Αλλά η Τουρκία βλέπει τους Σύριους Κούρδους του YPG ως παρακλάδι και προέκταση του PKK (Εργατικό Κόμμα Κουρδιστάν), το αποσχιστικό κουρδικό κίνημα που μάχεται κατά του τουρκικού κράτους από τις αρχές της δεκαετίας του 1980. Αντίθετα με το YPG και την πολιτική του πτέρυγα (το PYD – Κόμμα Δημοκρατικής Ενότητας), το PKK είναι καταγεγραμμένο ως τρομοκρατική οργάνωση από τις ΗΠΑ και όχι μόνο. Το γεγονός ότι οι Σύριοι Κούρδοι κατάφεραν να εγκαθιδρύσουν ένα *de facto* αυτόνομο κρατίδιο (ονόματι Ροζάβα) στη βόρειο Συρία κατά μήκος του τουρκο-συριακού συνόρου δημιουργεί μεγάλες ανασφάλειες στους Τούρκους.

Οι προσπάθειες του YPG να συνδέσει τα τρία καντόνια της Ροζάβα (το Αφρίν, το Κομπανί, και το Τζαζίρα) με επιχειρήσεις μεταξύ του Αφρίν και του Κομπανί εναντίον αντάρτικων ομάδων που υποστηρίζονται από την Τουρκία, η Άγκυρα ξεκαθάρισε ότι θα κάνει ό,τι χρειαστεί για να αποτρέψει μια τέτοια εξέλιξη. Ταυτόχρονα, ο Πρόεδρος Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν διεμήνυε στην Ουάσιγκτον ότι πρέπει να επιλέξει την Τουρκία ή τους Κούρδους «τρομοκράτες», όπως τους αποκάλεσε.¹³

---

¹³ “Erdoğan to US: Choose either Turkey or the PYD as your partner”, *Today's Zaman*, 07/02/2016, http://www.todayszaman.com/diplomacy_erdogan-to-us-choose-either-turkey-or-the-pyd-as-your-partner_411628.html.

Ο «Νέος Αντιδυτικισμός» της Τουρκίας

Η στάση της Τουρκίας προς τους Σύριους Κούρδους ξεσήκωσε κύμα αντιδράσεων με κάποιους να φτάνουν στο σημείο να υποστηρίξουν μέχρι και την αποπομπή της Τουρκίας από το ΝΑΤΟ.¹⁴ Σε αυτή τη συγκυρία, οι σχέσεις της Τουρκίας με το ΝΑΤΟ και τη Δύση γενικότερα είναι πράγματι χωρίς ιστορικό προηγούμενο, χωρίς να υπονοείται ότι ήταν πάντοτε εύκολες. Μπορεί κανείς να θυμηθεί τα προβλήματα που υπήρχαν τις δεκαετίες του 1960 και 1970 με την κρίση της Κούβας και της Κύπρου ή την επιδείνωση των τουρκο-αμερικανικών σχέσεων μετά τον πόλεμο του Ιράκ το 2003. Όλες αυτές τις φορές η Τουρκία αναζήτησε εναλλακτικές εξωτερικής πολιτικής στη Σοβιετική Ένωση (μετέπειτα τη Ρωσία) και τη Μέση Ανατολή. Ωστόσο τότε δεν προκάλεσε τη συμμετοχή της στο ΝΑΤΟ και ποτέ δεν διέκοψε εντελώς τις σχέσεις της με τη Δύση. Κάτι τέτοιο θα ήταν αντίθετο με την ίδια την εθνική της ταυτότητα η οποία έχει μέσα από τα χρόνια εμποτιστεί με δυτικές ιδέες και αρχές παρακινώντας την επιθυμία της για περισσότερη ενσωμάτωση στη Δύση.

Πλέον τα πράγματα έχουν αλλάξει. Καθώς η τουρκική εθνική ταυτότητα αναδιαμορφώνεται από την «επανάσταση» του ΑΚΡ και οι εσωτερικές πραγματικότητες επηρεάζονται από ένα εκ των άνω επιβαλλόμενο σχέδιο συντηρητικής κοινωνικής μηχανικής, αλλάζουν και οι προτιμήσεις της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Η Τουρκία υπό το ΑΚΡ δεν είναι πλέον αφοσιωμένη σε δυτικούς θεσμούς όπως το ΝΑΤΟ και η ΕΕ για τους ίδιους λόγους που ήταν στο παρελθόν.¹⁵ Τα φιλο-δυτικά ιδεολογικά κίνητρα δεν έχουν την ίδια σημασία διότι έχουν εν πολλοίς αντικατασταθεί από τα αντίστοιχα πολιτικο-ισλαμικά.¹⁶ Η Άγκυρα βλέπει πλέον αυτές τις σχέσεις μέσα από ένα φακό ομορτισμού. Μπορεί να μην έχουν πια σημασία ως πηγή έμπνευσης στο ιδεολογικό της όραμα αλλά έχουν σίγουρα πολλά να προσφέρουν στους τομείς της οικονομίας και της ασφάλειας.

---

¹⁴ Stanley Weiss, "It's Time to Kick Erdogan's Turkey out of NATO", *Huffington Post*, 23/02/2016, http://www.huffingtonpost.com/stanley-weiss/its-time-to-kick-erdogans_b_9300670.html.

¹⁵ Ο αντι-δυτικισμός δεν είναι νέο φαινόμενο στην Τουρκία, ιδιαίτερα σε κοινωνικό επίπεδο. Παρόλα αυτά το κεμαλικό κατεστημένο κατάφερε μέσα από τα χρόνια να καταπιέσει αυτές τις τάσεις απομακρύνοντας τις από το επίπεδο της επίσημης πολιτικής. Η άνοδος του ΑΚΡ στην εξουσία συνέπεσε με ένα αυξανόμενο ρεύμα αντι-δυτικισμού και αντι-αμερικανισμού στην περιοχή λόγω των πολέμων στο Αφγανιστάν και το Ιράκ. Υπό το ΑΚΡ αυτές οι αντι-δυτικές τάσεις, εντός και εκτός Τουρκίας, κεφαλαιοποιήθηκαν και τροφοδότησαν βαθμιαία την – τουλάχιστον μερική – αποστασιοποίηση της Τουρκίας από τη Δύση η οποία, στο εσωτερικό, αυτή τη φορά πήγαζε όχι μόνο από «τα κάτω» αλλά και από «τα πάνω». Αυτό συνέβαινε λόγω της ιδεολογίας που χαρακτήριζε και χαρακτηρίζει τις ελίτ του ΑΚΡ. Από τη σκοπιά του σήμερα γίνεται μάλιστα ξεκάθαρο ότι, η «εκμοντερνισμένη» και «μεταρρυθμισμένη» ιδεολογία του ΑΚΡ προσομοιάζει όσο ποτέ άλλοτε σε αυτή των προκατόχων του – του Ερμπακάν και του Κινήματος Εθνικής Άποψης. Μια κατά βάση αντι-δυτική ιδεολογία. Βλ. π.χ. Ioannis Grigoriadis, "Friends no More? The Rise of anti-American Nationalism in Turkey", *Middle East Journal*, 64(1) (2010): 51-66. Και, Nikos Moudouros, "Between anti-Westernization and Islamism: Turkey's 'Islamic' Vision in Cyprus?", *Southeast European and Black Sea Studies* (Απρίλιος 2016), <http://dx.doi.org/10.1080/14683857.2016.1170338>.

¹⁶ Σε αντίθεση με το παρελθόν, αυτή η εκτίμηση είναι πλέον ευρέως αποδεκτή, ακόμα και από αυτούς που επιχειρηματολόγησαν περί του αντιθέτου πριν από μερικά χρόνια. Βλ. π.χ. Mustafa Akyol, "What turned Erdogan Against the West?", *Al-Monitor*, 02/02/2015, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/02/turkey-erdogan-anti-west.html>.

Για παράδειγμα, τα έγγραφα που διέρρευσαν από τις συζητήσεις της Τουρκίας με την ΕΕ για το προσφυγικό αποκαλύπτουν πως ο Ερντογάν απείλησε ευθέως τους Ευρωπαίους αξιωματούχους. Τους είπε πως αν δεν δώσουν στην Τουρκία τη χρηματική βοήθεια των τριών δις ευρώ ετησίως που ζήτησε (αντί του συνολικού ποσού των τριών δις για δύο χρόνια), «Μπορούμε να ανοίξουμε τις πόρτες για την Ελλάδα και τη Βουλγαρία οποιαδήποτε στιγμή και μπορούμε να βάλουμε πρόσφυγες σε λεωφορεία».¹⁷ Η Άγκυρα επέμεινε στην ίδια προσέγγιση στις διαπραγματεύσεις της με την ΕΕ προσπαθώντας μάλιστα να συνδέσει τη διαχείριση της προσφυγικής κρίσης με τη διαδικασία ένταξης της στην ΕΕ και άλλα ζητήματα, όπως η απελευθέρωση των θεωρήσεων για Τούρκους υπηκόους στην ΕΕ. Εκμεταλλεύτηκε στην ουσία τη δύσκολη ανθρωπιστική κατάσταση για να μεγιστοποιήσει τα πολιτικά και οικονομικά της οφέλη.¹⁸

Μια παρόμοια στρατηγική χρησιμοποιήθηκε και στην περίπτωση της Συρίας. Τον Φεβρουάριο του 2016, η Τουρκία προσπάθησε να εκμεταλλευτεί την αντεπίθεση του συριακού καθεστώτος στη βόρειο Συρία (επαρχία του Χαλεπιού) και τους δικούς της βομβαρδισμούς κατά Σύριων Κούρδων για να πείσει το ΝΑΤΟ να εγκαθιδρύσει ζώνη ασφαλείας υποστηριζόμενη από ζώνη απαγόρευσης πτήσεων στη Συρία.¹⁹ Παρόλο που το βασικό πρόσχημα ήταν το ΙΚ, τα κύματα των προσφύγων αλλά και η προέλαση του συριακού καθεστώτος, ο απώτατος της στόχος ήταν και παραμένει η εμπλοκή των δυνάμεων του ΝΑΤΟ προς εξυπηρέτηση των δικών της συμφερόντων. Αυτά συνοψίζονται, σε πρώτη φάση, στην αποκοπή της επέκτασης του συριακού Κουρδιστάν, την καταστολή του ΥΡΓ και την ανατροπή του Μπασάρ αλ Άσαντ.

Τόσο στην περίπτωση της ΕΕ όσο και του ΝΑΤΟ, η Τουρκία δεν έδρασε ως εταίρος αλλά με ένα μάλλον επιτήδειο και εγωιστικό τρόπο. Από αυτή την άποψη, όσο επιτρέπεται στην Άγκυρα να χειραγωγεί το ΝΑΤΟ και τα κράτη της ΕΕ προς δικό της όφελος, η ίδια δεν πρόκειται να παρουσιάσει οποιαδήποτε προθυμία να απομακρυνθεί από αυτούς. Αντιθέτως, θα παραμένει φαινομενικά αφοσιωμένη στη σχέση τους ενώ θα συνεχίζει να προκαλεί και να επιζητεί στρατηγική ανεξαρτησία. Κάτι τέτοιο, από μόνο του, δεν θα αποτελούσε πρόβλημα κατ' ανάγκη. Ωστόσο έχει φανεί επανειλημμένα πως αυτή η ανεξαρτησία αποκτάται εις βάρος της περιφερειακής σταθερότητας και των δυτικών συμφερόντων.

Μια αργή αλλά καλά σχεδιασμένη πολιτική αλλαγή όπως αυτή που λαμβάνει χώρα στην Τουρκία για περισσότερα από δέκα χρόνια, είναι πολλές φορές δύσκολο να αξιολογηθεί μέχρι να είναι πολύ αργά. Κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας το κράτος ταλαντεύεται μεταξύ δύο πραγματικοτήτων δημιουργώντας την ψευδαίσθηση ότι η θέση του βρίσκεται κάπου στο ενδιάμεσο διότι καμία από τις δύο δεν φαίνεται να είναι μόνιμη. Κάποιες φορές όμως οι εσωτερικές πολιτικές αλλαγές παραμένουν στην αφάνεια μέχρι να τεθούν σε ενέργεια από εξωγενή γεγονότα που απαιτούν κάποια αντί-

¹⁷ "A Syria Marshall Plan: Too Soon or Too Late?", *Middle East Briefing*, <http://mebriefing.com/?p=2180>.

¹⁸ Humeyra Pamuk και Gabriela Baczynska, "EU welcomes bold Turkey plan to stop migrants, defers decision", *Reuters*, <http://www.reuters.com/article/us-europe-migrants-eu-idUSKCN0W8111>.

¹⁹ Patrcik Wintour, "Turkey revives plan for safe zone in Syria to stem flow of refugees", *The Guardian*, <http://www.theguardian.com/world/2016/feb/16/turkey-safe-zone-syria-refugees-russian-airstrikes>.

δραση. Αυτό φαίνεται να συμβαίνει και με την Τουρκία που, εντός περίπου δέκα χρόνων, κατάφερε να μετατραπεί από αυτόκλητος δρώντας προώθησης της ειρήνης και της συνεργασίας σε ένα καθόλα αναθεωρητικό κράτος.

Όταν μάλιστα οι τακτικές «ήπιας» ισχύος που χρησιμοποιήθηκαν προς επίτευξη των αναθεωρητικών στόχων της Τουρκίας απέτυχαν, δεν υποχώρησε από τις προσπάθειές της να υλοποιήσει το γεωπολιτικό της όραμα και προχώρησε στη χρήση «σκληρής» (στρατιωτικής) ισχύος. Εξ άλλου, όπως το έθεσε ο Νταβούτογλου σε συζήτηση που αφορούσε σχεδιασμούς για επέμβαση στη Συρία η οποία διέρρευσε το 2014, «...δεν μπορείς να μείνεις σε εκείνα τα εδάφη [σ.σ. Συρία] χωρίς σκληρή ισχύ. Χωρίς σκληρή ισχύ, δεν μπορεί να υπάρξει ήπια ισχύς».²⁰ Αξίζει δε να αναφερθεί πως η Τουρκία αυξάνει τη χρήση στρατιωτικής ισχύος στις αναθεωρητικές της πολιτικές με απτά παραδείγματα να είναι η δημιουργία στρατιωτικών βάσεων στο Κατάρ και τη Σομαλία όπως και η στρατιωτική της παρουσία κοντά στη Μοσούλη του Ιράκ για στρατηγικούς λόγους.²¹

Από αυτή την άποψη φαίνεται ότι οι δυτικοί δεσμοί της Άγκυρας και η συμμετοχή της στο NATO δεν κατάφεραν να αποτρέψουν τη ριζοσπαστικοποίηση της εξωτερικής της πολιτικής. Αυτό που συμβαίνει είναι κάτι διαφορετικό: η Τουρκία κατάφερε να γίνει ένας – προς το παρόν σιωπηρά – αντι-δυτικός δρώντας χωρίς να αντιμετωπίζει οποιεσδήποτε επιπλοκές ακριβώς λόγω της συμμετοχής της στο NATO και τις αυξανόμενες σχέσεις της με την Ευρώπη. Κατ' ακρίβεια, επειδή η Τουρκία είναι μέλος του NATO κατάφερε να συντείνει στο να το φέρει στο χείλος ενός πολέμου πλήρους κλίμακας με τη Ρωσία. Θα μπορούσε κανείς να πει πως, αν κάποιο άλλο κράτος της περιοχής ακολουθούσε παρόμοιες πολιτικές με αυτές της Τουρκίας, οι ΗΠΑ θα συζητούσαν ήδη στρατηγικές εξισορρόπησης και ανάσχεσης.

---

²⁰ Jack Moore, "Turkey YouTube Ban: Full Transcript of Leaked Syria 'War' Conversation Between Erdogan Officials", *International Business Times*, 27/03/2014, <http://www.ibtimes.co.uk/turkey-youtube-ban-full-transcript-leaked-syria-war-conversation-between-erdogan-officials-1442161>.

²¹ "Turkey to open first base in Middle East in Qatar", *Middle East Eye*, 17/12/2015, <http://www.middleeasteye.net/news/turkey-open-first-base-middle-east-qatar-1803807706>.
"First Turkish military base in Africa to open in Somalia", *Daily Sabah*, 19/01/2016, <http://www.dailysabah.com/diplomacy/2016/01/19/first-turkish-military-base-in-africa-to-open-in-somalia>.
Stephen Kalin, "Dispute over Turkish troops throws future of Mosul into question", *Reuters*, 07/01/2016, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-iraq-turkey-idUSKBN0UL1DF20160107>.
Sofia Barbarani, "Turkish troops taking on Isis in 'secret battle' in Iraq", *The Telegraph*, 25/02/2016, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/islamic-state/12172521/Turkish-troops-taking-on-Isil-in-secret-battle-in-iraq.html>.

Συμπεράσματα: Η Τουρκία ως «Τρίτος Πόλος»

Συμπερασματικά μπορούμε να δούμε πως οι διεθνείς ανακατατάξεις και οι εσωτερικές αλλαγές στην Τουρκία οδήγησαν την τουρκική εξωτερική πολιτική στη σημερινή της φάση, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τη Μέση Ανατολή. Όπως αναλύθηκε, η κρίση στις σχέσεις της με τη Δύση είναι χωρίς προηγούμενο. Υπάρχει σοβαρή διάσταση συμφερόντων και απόψεων ενώ η Άγκυρα συχνά αντιστέκεται στην εφαρμογή των στρατηγικών προτεραιοτήτων των δυτικών της εταίρων. Το ίδιο συμβαίνει και από την πλευρά των ΗΠΑ και του NATO καθώς αρνούνται να αλλάξουν τις προτεραιότητες και τους σχεδιασμούς τους προς όφελος της Τουρκίας, τουλάχιστο στην περίπτωση της Συρίας.

Η ειδοποιός διαφορά αυτής της συγκυρίας σε σχέση με προηγούμενες περιόδους είναι το γεγονός πως η Τουρκία δεν έχει προβληματικές σχέσεις μόνο με τη Δύση αλλά και με το στρατόπεδο της Ρωσίας η οποία σε παλαιότερες περιόδους αποτελούσε εναλλακτική επιλογή όταν τα πράγματα δεν πήγαιναν καλά με τις ΗΠΑ και το NATO. Το πρόβλημα με τη Ρωσία δεν είναι καινούργιο, έχει αντιθέτως μακρά ιστορία. Σήμερα, η κακή τουρκο-ρωσική σχέση δεν αφορά μόνο τη Συρία και δεν πρόκειται για μια επιφανειακή ή εφήμερη κατάσταση πραγμάτων. Έχει πιο βαθιές ρίζες που σχετίζονται με τον ιστορικό ρωσο-τουρκικό γεωπολιτικό ανταγωνισμό τόσο στη Μέση Ανατολή όσο και στον Καύκασο, την Κεντρική Ασία, και τα Βαλκάνια,²² πάντα στα πλαίσια του κενού ισχύος που προκύπτει στο σύγχρονο διεθνές σύστημα από την μετακίνησή του προς τον πολυπολιτισμό. Μετά από πέντε χρόνια πολέμου στη Συρία, η Τουρκία λαμβάνει πλέον ανοιχτά και συνειδητά μέρος σε αυτό τον ανταγωνισμό με τη Ρωσία αφού οι αναθεωρητικοί της στόχοι δεν της επιτρέπουν να δεχτεί την υλοποίηση των ρωσικών στρατηγικών στόχων.

Συνεπώς, ευρισκόμενη μεταξύ του «δυτικού» και του «ανατολικού» στρατοπέδου, η Τουρκία προκύπτει ως ένας «τρίτος πόλος» που προκαλεί επιδιώκοντας ένα διαφορετικό «πακέτο» συμφερόντων και από τα δύο στρατόπεδα. Επειδή όμως η σχέση της με τη Δύση παραμένει ισχυρή και πάνω απ' όλα αναγκαία για την Τουρκία, την χρησιμοποιεί για να αυξήσει τις δυνατότητές της και να υποστηρίξει τις βλέψεις της στη Μέση Ανατολή. Όπως αναφέρθηκε, ασκεί πιέσεις στους συμμάχους της με τη χρήση στρατιωτικής ισχύος (βομβαρδισμοί) κατά των φιλο-δυτικών Κούρδων, με την ενίσχυση δικών της αντιπροσώπων εντός της Συρίας (ενίοτε περιλαμβανομένου και του ΙΚ), και με τη δημιουργία συμμαχιών (π.χ. με τη Σαουδική Αραβία).

Σκοπός της Άγκυρας είναι η ευθυγράμμιση του δυτικού στρατοπέδου με τους δικούς της στρατηγικούς στόχους και, για παράδειγμα, την άμεση εμπλοκή του στον συριακό πόλεμο γι' αυτό τον σκοπό. Άρα, παραδόξως, ο αντι-δυτικισμός, αναθεωρητισμός και γενικά ο «τρίτος πόλος» της Τουρκίας περνά μέσα από την ίδια τη Δύση. Προκαλεί

---

²² Guy Taylor, "Armenia Pulled into Russia-Turkey Clash", *The Washington Times*, 02/03/2016, <http://www.washingtontimes.com/news/2016/mar/2/armenia-pulled-into-russia-turkey-clash-in-syria/>. Şener Aktürk, "The Crisis in Russian-Turkish Relations, 2008-2015" στο *Russian Analytical Digest*, Center for Security Studies, no. 179, Φεβρουάριος 2016, σσ. 2-5, <http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD179.pdf>.

και υποσκάπτει το δυτικό στρατόπεδο εκ των έσω. Είναι αναγκαίο όπως οι βασικοί δυτικοί δρώντες αντιληφθούν έστω και με καθυστέρηση τις διαστάσεις αυτής της προβληματικής κατάστασης λαμβάνοντας τα δικά τους μέτρα.

Αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα πως η Τουρκία πρέπει να αποπεμφθεί από το ΝΑΤΟ αφού κάτι τέτοιο πιθανόν να έκανε τα πράγματα χειρότερα. Θα ήταν όμως τουλάχιστον αφελές από την πλευρά των κρατών της Δύσης εάν συνέχιζαν να επιτρέπουν στην Άγκυρα να τα χειραγωγεί χωρίς μάλιστα να βρίσκουν τρόπους για να περιορίσουν και να προλάβουν τις ζημιές που προκαλεί η Τουρκία του ΑΚΡ. Σε αντίθετη περίπτωση, διακυβεύεται η μακροπρόθεσμη ασφάλεια και σταθερότητα της Μέσης Ανατολής και της ευρύτερης περιοχής.

The **Academy for Strategic Analyses (ASA)** is an independent non-profit scientific and research institution, a think-tank, based in Athens. It was founded in 2014, by **scientists from the Hellenic Armed Forces and Hellenic Security Corps**, who hold a PhD or holders of other high level qualifications, with rich scientific, research and writing work and collaboration with Greek and foreign universities, research centres and institutes, in various scientific fields.

Moreover **distinguished personalities** from military, diplomatic and academic areas and other high-profile scientists, became members of the Academy.

The **main task** of the ASA is the development of scientific work and activities in the field of Strategic Studies, Defense, Security and Foreign Policy, the elaboration of scientific analyses, research and studies, as well as the provision of specialized advisory and educational services in those articles, at national, European and international levels.

In this framework, the Academy's activities are developed within scientific areas, such as:

- (a) *Analysis of strategic environment,*
- (b) *Analysis of the Defense and Security Policy,*
- (c) *System analysis, technology and economy,*
- (d) *Operational research, command and control.*

The Academy will cooperate with international organizations, academic-scientific institutions and other centers of scientific research with a related object, as well as with authoritative scientists, militaries, diplomats, etc., especially in the Euro-Atlantic and the wider Mediterranean environment.

10, Feidiou str., 10678 ATHENS

www.acastran.org

info@acastran.org

<https://www.facebook.com/AcademyStrategicAnalyses>

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ
ACADEMY FOR STRATEGIC ANALYSES

Φειδίου 10, 10678 ΑΘΗΝΑ

www.acastran.org, asa@acastran.org

<https://www.facebook.com/AcademyStrategicAnalyses>

ISSN: 2407-9863